

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

**Wykład dla doktorantów
rok akademicki 2022/2023**

Dr hab. Włodzimierz Gromski

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

Dwie tendencje w ekonomicznym podejściu do prawa według G. Calabresi'ego:

W podejściu ekonomicznym do prawa dostrzega się niekiedy dwie niewykluczające się tendencje. G. Calabresi, jeden z wybitnych “ojców założycieli” tego podejścia, wyróżnia “ekonomiczną analizę prawa” (EAP), w ścisłym niejako znaczeniu, oraz to do czego sam odnosi nazwę “Law and Economics”.

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

Pierwsza tendencja według G. Calabresi'ego:

W ramach pierwszej tendencji (EAP) teorii ekonomicznej używa się do analizy świata prawnego. Bada się ten świat z punktu widzenia tej teorii i, w wyniku tego badania, potwierdza się, podaje w wątpliwość, a często zabiega o reformę rzeczywistości prawnej.

Według Calabresi'ego wiodącym przedstawicielem tej tendencji jest R.A. Posner.

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

Druga tendencja według G. Calabresi'ego:

Inaczej w ramach tendencji, którą Calabresi nazywa „Law and Economics”. Tu zaczyna się od uznania świata (prawnego) jaki on jest według prawników. Następnie bada się, czy teoria ekonomiczna może wyjaśnić (wyjaśnić) ten świat, tę rzeczywistość. A jeżeli nie może, to badacz nie odrzuca tego świata jako irracjonalnego, bo nie dającego się ująć w kategoriach ekonomicznych, ale zadaje kolejne dwa pytania.

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

Pierwsze pytanie G. Calabresi'ego:

Pytanie pierwsze: czy prawoznawcy, którzy opisują rzeczywistość prawną przyglądają się światu, jaki rzeczywiście jest? Czy może jest coś w ich sposobie widzenia świata, co prowadzi do błędnego opisu rzeczywistości? Teoria ekonomiczna może tu służyć badaczom prawa do trafniejszego, bardziej wyczerpującego ujęcia rzeczywistości prawnej. Może wzbogacić ich postrzeganie świata prawnego o nowe elementy.

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

Drugie pytanie G. Calabresi'ego:

Jeśli jednak nawet bardziej wyczerpujące ujęcie rzeczywistości prawnej odkrywa reguły i praktyki, których teoria ekonomiczna nie potrafi wyjaśnić, Law and Economics zadaje drugie pytanie. Czy teoria ekonomiczna może być rozwinięta, czy można ją uczynić szerszą albo subtelniejszą (bez utraty tych cech, które zapewniają jej spójność i czynią ją tak mocą jak jest), dzięki czemu może ona wyjaśnić, dlaczego rzeczywisty świat prawa jest taki, jaki jest? W ten sposób zmiany wprowadzone do teorii ekonomicznej, żeby uczynić ją zdolną do wyjaśniania specyficznej rzeczywistości prawnej, stają się integralną częścią tej teorii.

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

Podstawowa różnica między obu tendencjami:

Podczas gdy w EAP ekonomia dominuje, a prawo jest przedmiotem jej analizy i krytyki, w Law nad Economics relacja jest dwustronna. Teoria ekonomiczna bada prawo, ale nierzadko badanie to prowadzi do zmian raczej w samej teorii niż w prawie lub w sposobie w jaki rzeczywistość prawna jest przedstawiana.

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

W przypadku R.A. Posner'a i G. Calabresi'ego różnica polega na tym, że:

Posner używa teorii ekonomicznej, żeby krytykować i poprawiać prawo, podczas gdy Calabresi też to robi, ale ponadto używa prawa, żeby proponować zmiany i zwroty również w teorii ekonomicznej.

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

COASE I KOSZTY TRANSAKCYJNE

Ronald H. Coase, Natura firmy, [w:]

**Ronald H. Coase, Firma, rynek i prawo,
Warszawa 2013.**

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

Pytania Coase'a:

- 1) dlaczego jedne nakłady są dokonywane wewnątrz firm, a inne przez transakcje rynkowe?
- 2) dlaczego w ogóle istnieją firmy?
- 3) dlaczego gospodarka rynkowa nie składa się z ogromnej sieci rynkowych transakcji między jednostkami?
- 4) co wyznacza granice firm?

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

Koszt wykorzystania mechanizmu rynkowego:

- koszt dowiadywania się, jakie są właściwe ceny,
- koszt negocjacji,
- koszt zawierania umowy itp.

Koszt ten leży u podstaw dobrowolnych decyzji o utworzeniu firmy lub porzuceniu na koordynacji rynkowej.

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

Pojęcie kosztów wykorzystania mechanizmu rynkowego zostało później przez Coase'a i innych autorów uogólnione pod nazwą KOSZTÓW TRANSAKCYJNYCH.

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

R. Cooter i T. Ulen wyróżniają trzy rodzaje kosztów transakcyjnych:

- 1) koszty poszukiwania,**
- 2) koszty targowania się,**
- 3) koszty egzekwowania.**

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

R.H. Coase, w artykule *The Federal Communications Commissions*, („The Journal of Law and Economics” 1959, vol. 2) analizował przykład cukiernika, którego maszyny, wibrując i hałasując, przeszkadzają lekarzowi w prowadzeniu gabinetu w sąsiedztwie cukierni.

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

Inny przykład. Fabryka emituje dymy, które szkodliwie oddziałują na użytkowników sąsiednich posiadłości.

Pytanie:

Co dzieje się w takiej sytuacji?

Odpowiedź:

Powstają tzw. efekty zewnętrzne.

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

Efekty zewnętrzne to działania, które pozytywnie bądź negatywnie wpływają na otoczenie, bez rekompensaty lub wynagrodzenia. Efekty zewnętrzne pojawiają się, gdy koszty lub zyski jednostki nie są równe kosztom lub zyskom społecznym. Efekty zewnętrzne mogą być korzystne i niekorzystne.

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

Efekty zewnętrzne niekorzystne: sytuacje, w których produkcja lub konsumpcja powoduje niepożądane koszty otoczenia.

Np. huty stali emitujące zanieczyszczenia przyczyniają się do zniszczenia budynków oraz szkodzą zdrowiu, a poszkodowani nie otrzymują rekompensaty. Zanieczyszczenie środowiska jest niekorzystnym efektem zewnętrznym.

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

Efekty zewnętrzne korzystne: sytuacje, w których produkcja lub konsumpcja wywierają pozytywny wpływ na otoczenie inaczej niż przez bezpośrednie płatności.

Np. przedsiębiorstwo zatrudniające firmę ochroniarską zwiększa bezpieczeństwo okolicy.

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

Typowe odpowiedzi ekonomistów lub prawników na powstanie efektów zewnętrznych niekorzystnych:

- **pociągnąć do odpowiedzialności właściciela fabryki za wyrządzoną szkodę;**
- **obciążyć go podatkiem w wysokości zależnej od wysokości szkody;**
- **usunąć fabrykę z terenów, na których emisja dymu miałaby szkodliwe skutki dla innych.**

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

Tymczasem według Coase'a problem nie polega na tym, że cukiernik wyrządza szkodę lekarzowi i powinien ją naprawić. Rzeczywisty problem polega na tym, czy opłaca się, w wyniku ograniczenia metod produkcji, jakich może używać cukiernik, zapewnić więcej leczenia kosztem zmniejszenia dostaw wyrobów cukierniczych.

Jego zdaniem mamy tu do czynienia z wzajemnością (reciprocity).

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

WZAJEMNOŚĆ według Coase'a:

„Powszechnie sądzi się, że jest to kwestia sytuacji, a której A wyrządził szkodę B, i trzeba tylko zdecydować, jak powinniśmy powstrzymać A. To jednak jest błędne. **Mamy do czynienia z problemem wzajemności.** Uniknięcie szkody dla B oznaczałoby wyrządzenie szkody A. Rzeczywistym problemem, jaki trzeba rozstrzygnąć, jest to, czy powinno się pozwolić A, żeby szkodził B, lub czy powinno się pozwolić B, żeby szkodził A. Problemem jest uniknięcie poważniejszej szkody.”

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

Coase analizuje przypadek zabłąkanego bydła, które niszczy uprawy na sąsiednim polu farmera. Bez ogrodzenia między pastwiskiem i polem zwiększenie liczebności stada powoduje wzrost strat w plonach. Zdaniem Coase'a problem polega na tym, że wzrost podaży mięsa można osiągnąć tylko kosztem zmniejszenia dostaw zboża. I odwrotnie.

„Dwustronność” problemu jest jasna: mięso albo zboże.

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

Coase zakłada, że roczny koszt ogrodzenia pola wynosi 9 dol., a cena zboża to 1 dol. za tonę.

Relację między liczbą sztuk w stadzie i roczną stratą w plonie z upraw przedstawia tabela na kolejnym slajdzie.

(Analiza Coase'a ma charakter techniczny i dalej zostanie przedstawiona w znacznym uproszczeniu.)

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

Liczba w stadzie (szt. bydła)	Roczna strata w plonie (tony)	Strata plonu na dodatkową szt. bydła w stadzie (tony)
1	1	1
2	3	2
3	6	3
4	10	4

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

Coase rozpatruje dwie sytuacje prawne.

Pierwsza:

Co się stanie w przypadku:

- **gdy hodowca ma obowiązek prawny zapłacić za całą wyrządzona szkodę,**
przy czym
- **działanie systemu ustalania ceny nie pociąga za sobą kosztów, szerzej koszty transakcyjne są równe zeru?**

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

Jeśli plon jest wart 12\$, a koszt jego uzyskania 10\$, to zysk farmera wynosi 2\$. Gdy w sąsiedztwie pojawia się „stado” (liczące 1 szt.), niszczy uprawy za 1\$. Farmer uzyskuje 11\$. za plon, i 1\$. od hodowcy jako odszkodowanie (bo ten na obowiązek je zapłacić). Zysk farmera to nadal 2\$.

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

Liczba w stadzie (szt. bydła)	Roczna strata w plonie (t.)	Strata plonu na dodatkową szt. bydła w stadzie (t.)
1	1	1

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

Gdy hodowca zwiększy stado o kolejną sztukę (2 szt. w stadzie), strata plonu wzrośnie (dodatkowo o 2t.). Jeśli więc zapłaci odszkodowanie, tzn. że wartość dodatkowej produkcji mięsa jest dla niego większa niż wzrost kosztów, w tym 2\$ dodatkowego odszkodowania. Teraz całkowite odszkodowanie wynosi 3\$. Zysk farmera to nadal 2\$. Dla hodowcy byłoby korzystniej, gdyby farmer zaprzestał uprawy za kwotę mniejszą niż 3\$. Z kolei farmer byłby skłonny to zrobić za kwotę większą niż 2\$. Jest więc miejsce na korzystną dla obu ugodę.

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

Liczba w stadzie (sztuki bydła)	Roczna strata w plonie (t.)	Strata plonu na dodatkową sztukę bydła w stadzie (t.)
1	1	1
2	3	2

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

Sytuacja będzie się przedstawiać podobnie, gdy liczba w stadzie wzrośnie do 3 szt. Natomiast, gdyby hodowca chciał zwiększyć stado do 4 szt., wówczas zamiast płacić 10\$ odszkodowania, wybudowałby ogrodzenie (9\$).

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

Liczba w stadzie (szt. bydła)	Roczna strata w plonie (tony)	Strata plonu na dodatkową szt. bydła w stadzie (tony)
4	10	4

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

W drugim przypadku analizowanym przez Coase'a na hodowcy nie ciąży żadna odpowiedzialność za jakiegokolwiek szkody, które powoduje jego stado.

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

W tej sytuacji, gdy stado liczy 3 szt., farmer, żeby mieć zysk byłby skłonny zapłacić do 3\$. za zmniejszenie stada do 2 szt., 5\$. za redukcję do 1 szt., a 6\$. za zaniechanie hodowli. Hodowca otrzymałby 3\$, gdyby trzymał 2 szt. zamiast 3. Nie ma znaczenia, czy 3\$ płaci hodowca, jeśli ponosi odpowiedzialność, czy farmer, jeśli hodowca nie ponosi odpowiedzialności. W obu przypadkach 3\$ są częścią kosztu zwiększenia stada do 3 szt. Jeśli wzrost wartości produkcji mięsa przy zwiększeniu stada z 2 do 3 szt. będzie większy niż jego dodatkowe koszty (w tym 3\$ odszkodowania), to stado zostanie zwiększone. W przeciwnym razie farmer zapłaci hodowcy, żeby ten nie zwiększał stada.

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

W obu przypadkach alokacja zasobów była taka sama.

Czy hodowca odpowiada za szkody wyrządzone w uprawach, czy nie, wielkość stada będzie taka sama.

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

Samo określenie „twierdzenie Coase’a” i jego ścisłe sformułowanie zaproponował w 1966 George Stigler (*The Theory o Price*, 1966).

George Stigler ujął twierdzenie Coase’a następująco:

„w warunkach doskonałej konkurencji koszty prywatne i społeczne będą równe”.

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

INNE UJĘCIA TWIERDZENIA COASE'A (1)

CALABRESI:

jeżeli ktoś zakłada racjonalność, brak kosztów transakcyjnych i brak prawnych przeszkód do negocjacji, to *wszystkim* błędnym ocenom zasobów można by zapobiec przez negocjacje.

(1968, s. 68, podkreślenie w oryginale)

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

INNE UJĘCIA TWIERDZENIA COASE'A (2)

REGAN:

w świecie doskonałej konkurencji, kompletnej informacji i zerowych kosztów transakcyjnych alokacja zasobów w gospodarce będzie efektywna i nie będą na nią miały wpływu reguły prawne w związku z początkowym wpływem kosztów wynikającym z efektów zewnętrznych [*externalities*].

(1972, s. 427)

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

INNE UJĘCIA TWIERDZENIA COASE'A (3)

POLINSKY:

Jeżeli koszty transakcyjne są zerowe struktura prawa nie ma znaczenia, ponieważ efektywność wyniknie w każdym przypadku

(1974, s. 1665).

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

INNE UJĘCIA TWIERDZENIA COASE'A (4)

STELMACH:

w sytuacji, gdy koszty transakcyjne nie występują, strony zawierające transakcje prywatne mogą doprowadzić do efektywnej alokacji zasobów, niezależnie od początkowego rozkładu praw i obowiązków.

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

Można więc powiedzieć, że przy kosztach transakcyjnych równych zero, z punktu widzenia efektywności ekonomicznej uprzednie rozstrzygnięcia prawne nie mają znaczenia.

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

WNIOSKI COASE'A DLA PRAWA (1):

„Trzeba [...] wiedzieć, czy wyrządzający szkody odpowiada, czy nie odpowiada za [...] straty, ponieważ bez tego wyjściowego określenia uprawnień nie mogłoby być żadnych transakcji rynkowych do przenoszenia i zmiany kombinacji. Ostateczny rezultat jednak (który maksymalizuje wartość produkcji) jest niezależny od sytuacji prawnej, jeżeli się założy, że system ustalania cen działa bez kosztów.”

(Coase, 2013, s. 87)

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

WNIOSKI COASE'A DLA PRAWA (2):

„sytuacja jest CAŁKIEM INNA, kiedy transakcje rynkowe są tak kosztowne, że trudno jest zmienić układ uprawnień ustanowiony przez prawo. W takich przypadkach sądy wpływają bezpośrednio na działalność gospodarczą.”

EKONOMICZNA ANALIZA PRAWA

Z twierdzenia Coase'a da się wyprowadzić dwa twierdzenia istotne dla polityki prawa:

Ponieważ z reguły mamy do czynienia z kosztami transakcyjnymi, prawo powinno być tak kształtowane, żeby:

- **zmniejszać koszty prywatnych transakcji,**
- **minimalizować koszty społeczne, które mogą się pojawić w przypadku prawdopodobieństwa niepowodzenia prywatnych transakcji.**